

מלחמת הקוממיות, מבצע „קדש“ מלחמת ששת הימים - קוים להשואה

סא"ל א. אילון

השנה העשרים לקיומה של מדינת ישראל היא שנת-חג — ובתור שכזאת טבעי כי ייעשו בה ניסיונות סיכום בתחומים שונים הקשורים בתקומתה; ויתכן כי החשוב בין אלה הוא נושא הביטחון, שכן מאז תקומתה ב-1948 ידעה המדינה שלוש מלחמות, ואף פרקי-הזמן שבין מלחמה למלחמה לא היו ימי-רגיעה. אדרבה, דומה כאילו קיימת מעין מחזוריות בעקומת הפעילות הביטחונית של מדינת ישראל: בעקבות מלחמה, שהיא תקופת-שיא בעקומה זו, באה תקופת-רגיעה קצרה והעקומה יורדת; לאחר מכן שבה היא ועולה במהירות, בתקופה של פעילות לוחמה-זעירה — מחד-גיסא, ובימי פעולות מנע, תגמול ואזהרה — מאידך-גיסא, עד הגיעה שוב לשיאה במלחמה חדשה. בעקומה זו ניתן לשבץ גם את שלביה השונים של מלחמת הקוממיות.

התאריך המקובל לתחילתה הוא 30 בנובמבר 1947, היום בו פרץ גלי-הדמים בארץ. אך במידה רבה של צדק ייאמר כי המלחמה ממש, בתור שכזאת, החלה בחודש אפריל, במבצע „נחשון“ — ובעיקר ב-15 במאי 1948, כאשר פלשו לארץ צבאות-ערב הסדירים. עד אותו תאריך פעלו נגדנו כוחות-גריליה ערביים ואנשי צבא מתנדבים ושכירים מן החוץ; ואילו כוחות-המגן העבריים — שהפכו בשלהי מאי לצבא-הגנה-לישראל — השיבו להם בעיקר בפעולות מנע, תגמול ואזהרה. תוך-כדי תהליך זה עלתה עקומת הפעילות הביטחונית עד הגיעה לשיאה — לכדי מלחמה ממש.

כונניעי הנולחנות ונושכו

במבט ראשון נראה, לכאורה, כי לכל אחת משלוש המלחמות בהן עמדה ישראל מאז החלטת החלוקה ב-29 בנובמבר 1947 — מלחמת הקוממיות, מבצע "קדש" (הוא מערכת טיני 1956) ומלחמת ששת הימים — היו גורמים ומניעים משלה: המניע למלחמת הקוממיות היה רצון הערבים ותקוותם למנוע את ביצוע החלטת החלוקה; המניעים למבצע "קדש" — התערבות ערות האיזון הצבאי בין ישראל למדינות ערב נוכח עסקת הנשק הצ'כית-מצרית, וסכנת התקפה על ישראל, שהפכה מורחשת עם היערכות הצבא המצרי בטיני והקמת פיקוד ערבי משותף למצרים, סוריה וירדן, הפעלת הפדאיון בהיקף גדול לשיבוש חיי היומיום בישראל, וחסימת מיצרי טיראן; ואילו המניע למלחמת ששת הימים היה רצונם של הערבים לבטל את הישגי ישראל במלחמת הקוממיות, לאחר שנדמה היה למצרים כי ביטלה את הישגי מבצע "קדש" עם חסימתם של המיצרים מחדש. אולם לכל המניעים הללו, המייחדים כל מלחמה ומלחמה, מכנה משותף אחד, שהוא-הוא המניע העיקרי לכל המלחמות: שנאת הערבים למדינת ישראל ואי-השלמתם עם עצם קיומה, על כל המשמעויות המתלוות לכך — תחושת הכבוד הלאומי המחולל עקב המפללות, בעיית הפליטים שלא נפתרה, וכיוצא באלה.

אם אמנם נכונה הקביעה כי קיים מניע יסודי אחד לשלוש המלחמות בהן עמדה ישראל עד כה — עשוי היסטוריון העתיד לראותן כמלחמה אחת, נוסח "מלחמת שלושים השנה"; זאת — הגם שהראשונה בהן, מלחמת הקוממיות, נמשכה כשנה וחצי, מהם פחות מרבע ימי לחימה בפועל-ממש. המלחמה השנייה, מבצע "קדש", כל משכה — שבעה ימי-לחימה, ומלחמת ששת הימים, כשמה, נמשכה שישה ימים בלבד. אולם, כנגד אותו היסטוריון יקומו, מן הסתם, אחרים, אשר יטענו כי גם אם קיים קשר בין שלוש מלחמות ישראל מבחינת המניע העיקרי המשותף לשלושתן — הנה קיימים ביניהן הבדלים ניכרים (כגון — בתחום זירת-הלחימה, היקף הכוחות המתמודדים, יחס האו"ם והמעצמות, תוצאות המלחמה ומשמעויותיהן) — ואלה מחייבים לראות כל אחת מהן כמלחמה לעצמה.

הזירה

זירות-הלחימה בשלוש המלחמות שונות היו. במלחמת הקוממיות היתה הלחימה צמודה תחילה לאזוריה-ההתיישבות היהודית, ובהמשכה הועתקה לאזורים נוספים, אף לטיני בדרום ולבנון בצפון. לפחות בשלביה הראשונים היה היתרון הגיאוגרפי-צבאי בידי הערבים, אשר שלטו על דרכי-התחבורה; ואילו במבצע "קדש" ובמלחמת ששת הימים הועתקה המלחמה כבר בשלביה הראשונים אל שטחי האויב שמעבר ל"קו הירוק" — במבצע "קדש" לטיני ואל רצועת-עזה, ובמלחמת ששת הימים — גם ליהודה השומרון ולרמת-הגולן.

האויב

לעומת השוני הבולט למדי בין זירות-הלחימה בשלוש המלחמות, מות, קשה להצביע על שוני יסודי באשר למהות האויב בהן; אך אין הדבר כן באשר להיקפו ולכמות חייליו. במלחמת הקוממיות עמדנו, עד 15 במאי 1948, נוכח כנופיות פלשתינאים ו"צבא-ההצלה" של קאוקג'י, ומ-15 במאי ואילך — נוכח צבאות-ערב הסדירים: צבא לבנון (כולל "צבא-ההצלה"), הצבא הסורי, הלגיון הירדני, חיל-משלוח עיראקי, הצבא המצרי וחיל-משלוח סעודי קטן, אשר פעל בתוך הצבא המצרי. כל הכוחות כולם לא עלו בכמותם על 5-6 דיביזיות-חי"ר, ובקושי דיביזיית-שריון אחת; בכלל כמות זו היוו המצרים כשליש בלבד. זאת ועוד: המפקדה הערבית המשותפת לצבאות ערב, שהיתה קיימת לפחות על גבי הנייר, לא היתה בהנהגתם של המצרים, כי אם בראשות ההאשמים ששלטו בעבר-הירדן ובעיראק. שיטת הלחימה של מרבית צבאות-ערב היתה בריטית.

ערב מבצע "קדש", באוקטובר 1956, עמדנו בפני הטרדות הפדאיון שפעלו בהשראת צבא מצרים. צבא זה אף עודד תקריות-גבול לרוב; ואילו במבצע "קדש" עצמו, אם גם פקחנו, כמובן, עין על גבולותינו עם לבנון, סוריה וירדן — לא עמדנו בפועל אלא מול הצבא המצרי, שכלל-עוצמתו היה שוה-ערך לדיביזיית-שריון אחת ושלוש-ארבע דיביזיות חיל-רגלים. יתרה מזו, חלק מכוחות אלה היו מרותקים לתעלת סואץ, בשל האיום האנגלו-צרפתי באותם ימים ממש.

ערב מלחמת ששת הימים, עמדנו נוכח חבלות "אל-פתח" והטרדות הסורים. במלחמה עצמה עמדו מולנו הצבא המצרי, צבא ירדן, חיל-המשלוח העיראקי וצבא סוריה. היתה זו עוצמה שניתן להשוותה ל-11-12 דיביזיות רגלים ו-3-4 דיביזיות-שריון. מאלה היתה למצרים מחצית הכוחות, והיא שעמדה הפעם בראש המפקדה הערבית המשותפת. מפקדה זו היתה נתונה להשפעה סובייטית, ואף שיטת-הלחימה של עיקר צבאות ערב נגזרה על-פי הדוקטרינה הסובייטית.

השוואת היקף הכוחות מולם עמדנו בשלוש המלחמות מצביעה על כך שבמבצע "קדש" לחמנו בפועל בכוחות שהיו מעטים מספרית מאלה שהיו מולנו במלחמת הקוממיות; אולם במלחמת ששת הימים עמדנו בפני כוחות אויב שעוצמתם הכמו-תית היתה כפולה בחיל-רגלים, ומשולשת בשריון, ביחס לעוצמה הערבית ב-1948, אם לא למעלה מזה.

כוחותינו

גם כוחה הצבאי של ישראל לא קפא על שמריו; אדרבה, הוא הלך והתעצם. במלחמת הקוממיות בנינו את צה"ל תוך כדי לחימה, והגענו אז לעוצמה שניתן לדמותה לשלוש-ארבע דיביזיות חיל-רגלים (שפעלו ללא מפקדות אוגדתיות) וחטיבת-שריון אחת. לא עמד אז לרשותנו כוח-צנחנים, וזרועות האויר והים היו עדיין בחיתוליהן. אין תימה, איפוא, כי כוח הלחימה העיקרי שלנו היה חיל-הרגלים, ואף הוא —

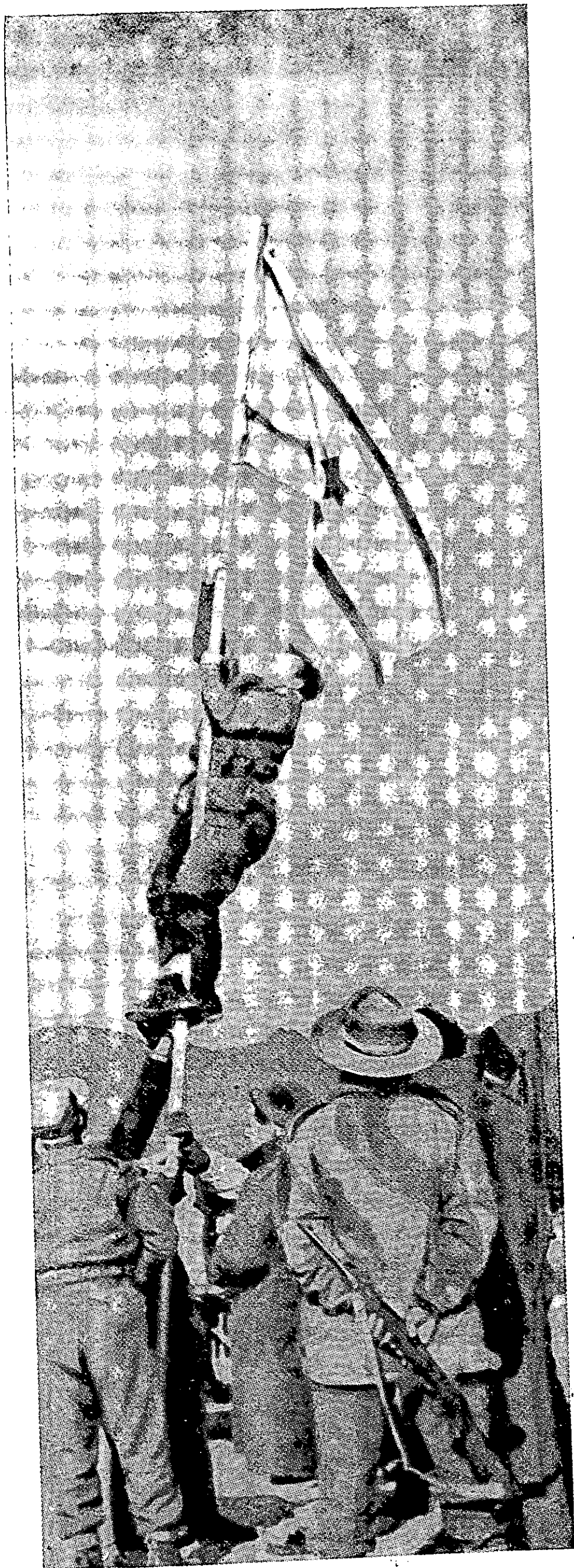
ככל החילות האחרים — רכש את ניסיונו הקרבי תוך כדי לחימתו, הלכה למעשה. העוצבה הגבוהה היתה — אמנם — החטיבה, אך הכוח הלוחם למעשה היו הפלוגה והגדוד. שונים היו פני הדברים במבצע „קדש“, בו היה צה"ל בן שמונה שנים, והעוצמה שהפעיל גדלה — לפחות באשר לשריון. טופחה בו עוצבת צנחנים, ואנשיה צנחו לראשונה בעומק שטחי האויב. גם חיל-הים וחיל-האוויר התעצמו, ובמיוחד חיל-האוויר, שכבר הפך סילוני בחלקו ונעשה מרכיב חשוב בעוצמתו של צה"ל; כמוהו עלתה מאוד חשיבותו של חיל-השריון. עם זאת לא איבד חיל-הרגלים אז את בכורתו בכוחות היבשה; אדרבה, חיל זה היה את רוב הכוח. הכוח הלוחם בפור על היו הגדוד והחטיבה. מן האמור יוצא, כי במבצע „קדש“ כבר עלה צה"ל בדרגה אחת באשר לכוח הלוחם בפועל. זאת, כמובן, בנוסף לעובדה שניסיון-הלחימה הפעם לא היה בחינת יצירת-רגע, שנולדה תוך כדי המלחמה — כבמלחמת הקוממיות, כי אם נשען על ניסיונה ולקחיה של מלחמה זו ועל ניסיון פעולות-התגמול מאז 1953.

במלחמת ששת הימים כבר היה צה"ל בן 19 שנה, ועוצמתו בתחום השריון גדלה עוד יותר. לרשותו עמדה יותר מעוצבת צנחנים אחת, וזו — יחד עם חיל-האוויר והשריון — הפכו למרכיבי-העוצמה העיקריים של צה"ל. כל אלה הופעלו על-ידי פיקודים והכוח הלוחם למעשה היו החטיבה והאוגדה. גם כאן היתה, איפוא, עליה בדרגה נוספת לעומת 1956. הכוחות היו מנוסים יותר, ופעלו לאור לקחי מלחמת הקוממיות, מבצע „קדש“ ותקופות פעולות-התגמול — אלה שלפני מבצע „קדש“ ואלה שלאחריו.

עם זאת מן הראוי לציין, כי בניגוד למבצע „קדש“ — אשר ניתן לומר כי יחסי-הכוחות הכמותיים בו בינינו לבין המצרים, שרק נגדם לחמנו בפועל, היו שקולים — הרי יחסי-הכוחות הכמותיים במלחמת הקוממיות ובמלחמת ששת הימים היו להעתנו כדי שתיים לאחת. אולם, בחינה כמותית בלבד של יחסי הכוחות יש בה כדי להטעות, הואיל ובאשר לאיכות שופרה עוצמתה של ישראל לאין ערוך. די אם נזכיר, לדוגמה, כי בעוד שבמלחמת הקוממיות היה היחס בין החי"ר לשריון בצבאנו כדי עשר לאחת, שונה היחס במבצע „קדש“ — כדי שלוש לאחת, ובמלחמת ששת הימים אף השתפר יותר.

האומ"מ והמעצמות

יחסי-הכוחות האמורים אינם משקפים את מלוא התמונה, שכן הכרח הוא לראותה גם מנקודת-הראות של יחס האומ"מ ככלל, ויחס המעצמות חברותיו לשלוש מלחמותינו. במלחמת הקוממיות מאוחדות היו המעצמות — למעט בריטניה שצידדה בערבים — בדעתן באשר לזכותה של ישראל לקום כמדינה ריבונית. האומ"מ הכיר בזכותה של ישראל, גילה יוזמה בצמצום ממדי הסכסוך, כפה הפוגות, ובסופר-של-דבר הביא לחתימתם של הסכמי שביתת-הנשק. פני הדברים השתנו במבצע „קדש“. הפעם חלוקות היו המעצמות בדעותיהן — ברית-המועצות וארצות-הברית התנגדו למבצע, ואילו בריטניה וצרפת הפעילו את כוחותיהן הצבאיים נגד מצרים. אך שתי מעצמות אלו לא השלימו את משימתן, שכן נכנעו ללחץ

המעצמות הגדולות ולתביעות האו"מ. ישראל עמדה בפני לחץ זה זמן ממושך יותר, אך בסופו של דבר נאלצה להסכים לפתרון שהציע האו"מ, אשר מתוך יוזמתו לחיסול הסכסוך, נטל על עצמו — על ידי הקמת כוח-החירום — את שמירת הגבולות בין ישראל ומצרים, לאחר שייסוג צה"ל מסיני ומרצועת-עזה.

גם במלחמת ששת הימים חלוקת היו המעצמות בדעותיהן, אלא שהפעם השתנו העמדות: ברית-המועצות המשיכה לתמוך בערבים, כפי שתמכה בהם בימי מבצע "קדש", ואילו ארצות-הברית שוב לא הלכה עמה. אדרבה, היא תמכה במאבקנו באו"מ, בעוד שהארגון הבין-לאומי עצמו גילה אזלת-יד במניעת הסכסוך או בפתרונו. בריטניה וצרפת, שלחמו במצרים במבצע "קדש", לא עשו זאת הפעם. יתר על כן, צרפת רחקה מישראל ותמכה במידה רבה בערבים.

השלים העיקריים בשלוש הנולחות

לא בלב קל נסוגה ישראל במבצע "קדש" מן השטחים שנכבשו על ידה, שכן כבר היתה למודת ניסיון בענין זה מימי שלהי מלחמת הקוממיות, בהם נסוגה משטחים אחדים, בלא שנסיגה זו — שהוסכם עליה תמורת הבטחות לשלום מקווה — נשאה פירות-של-ממש.

במלחמת הקוממיות, שהיתה הארוכה במלחמות בהן התנסתה ישראל, היו ארבעה שלבים עיקריים.

השלב הראשון, שנמשך מ-29 בנובמבר 1947 עד 15 במאי 1948*, החל במלחמה זעירה בה היתה היוזמה — עד מבצע "נחשון" — בידי האויב; אך למן מבצע זה עד 15 במאי עברה היוזמה לידי כוחותינו, ואנו הדפנו את האויב — הכוחות המקומיים והמתנדבים הזרים — והבטחנו את עיקר גבולות החלוקה.

מ-15 במאי ואילך, משהחל השלב השני במלחמה, שוב עברה היוזמה לידי האויב, וכוחותיו פלשו לארץ. מכאן והלאה פעלו צבאות ערבים סדירים, שקיימו את היוזמה בידם עד להפוגה הראשונה, מועד בו נבלמו על-ידי כוחותינו. לאחר תקופת-התארגנות קצרה, שפתחה את השלב השלישי במלחמה, נטלו כוחותינו — מ-8 ביולי — את היוזמה לידיהם, ולא הרפו ממנה עד תום המלחמה. הם פעלו תחילה — עד ההפוגה השנייה — נגד הלגיון הירדני בחזית המרכז (במבצע "דני") ונגד "צבא ההצלה" של קאוקג'י בחזית הצפון (במבצע "דקל") תוך בלימה בשאר הגזרות. לאחר מכן, מ-15 באוקטובר ואילך, העבירו כוחותינו את שדה-הפעולתם דרומה — כדי להכריע את הצבא המצרי (במבצע "יואב" ובמבצע "חורב"). וצפונה — כדי להכריע את צבאו של קאוקג'י וצבא לבנון (במבצע "חירם"). עתה לא נותר לכוחותינו אלא לפעול לגיי צולה של ההצלתה, כדי לשחרר את הנגב כולו בואכה אילת

* יש המחלקים שלב זה לשניים — עד מבצע "נחשון" וממנו ואילך — ומונים במלחמה חמישה שלבים. אולם, אם נראה את פרק-הזמן עד "נחשון" כתקופת "ביטחון שוטף", נוכל לדבר על קיומם של ארבעה שלבים עיקריים בלבד במלחמת הקוממיות.

(במבצע "עובדה") — ועם תום שחרור הנגב נחתם השלב הרביעי במלחמה.

במבצע "קדש" נשענו כוחותינו למעשה על הישגי מבצע "עובדה", וחזרו — לפחות בתחילה — על פעולתם במבצע "חורב". המבצע, שהחל ב-29 באוקטובר 1956, נחלק לארבעה שלבים עיקריים. השלב הראשון נערך ביום פתיחת המבצע, בו הוצנח גדוד צנחנים ליד מצבת פארק, ואילו יתרת חטיבת הצנחנים יצאה אליו בנועה בציר הדרומי של מרחב התמרון בסיני. השלב השני החל ב-30 באוקטובר, ונמשך גם ב-31 בו. בשלב זה החלה הפריצה בציר המרכזי, וחטיבת הצנחנים חברה לגדוד המוצנח. השלב השלישי היה בן יום אחד בלבד — אחד בנובמבר. ביום זה התנהל הקרב המר במיתלה, החלה התנועה לאורך מפרץ אילת לעבר מיצרי טיראן, נמשכה ההתכתשות בציר המרכזי, רצועת עזה נותקה על-ידי כיבוש רפיח, וכן החלה ההתקדמות בציר הצפוני. השלב הרביעי והמסיים היה הארוך מכולם, ונמשך מ-2 בנובמבר עד 5 בו. במסגרתו הוצנח גדוד צנחנים מוקטן באט-טור, וכוחות נוספים חברו אליו ונעו משם לעבר מיצרי טיראן, לאורך מפרץ סואץ. ההתקדמות דרומה לאורך מפרץ אילת נמשכה עד שרם-אש-שיח. בציר המרכזי נכבשה אוס-כתף, ותוך קרבות שריון-שריון הושגה ההתקדמות לקרבת התעלה. כן נכבשה אל-עריש בצפון סיני, וכוחותינו התקדמו לתעלת סואץ. רצועת עזה נכבשה.

גם מלחמת ששת הימים נחלקה לארבעה שלבים, אם נראה בתקופה שמ-15 במאי עד 4 ביוני, את השלב הראשון במלחמה. בתקופה זו לא היו אמנם התנגשויות פיזיות; היוזמה היתה נתונה בידי האויב העיקרי, מצרים, שהחדירה את צבאה לסיני, סילקה את כוח האו"ם, סגרה את מיצרי טיראן, והבטיחה את השלמת טבעת-הכיתור סביבנו על-ידי כריתת הסכמים צבאיים עם ירדן (ב-30 במאי) ועם עיראק (ב-4 ביוני). ב-5 ביוני נהפכה הקערה על פיה. החל השלב השני במלחמה, שנמשך עד 7 ביוני. בשלב זה נטלה ישראל את היוזמה לידיה, השמידה את חילות-האוויר הערביים, הבקיעה את המערך המצרי בסיני, כבשה את רצועת עזה ועלתה לגבההר בגדה המערבית. מ-7 ביוני עד 9 בו נערך השלב השלישי במלחמה, בו השלימה ישראל את כיבוש הגדה המערבית בהגיעה עד נהר הירדן, השמידה את השריון המצרי ומוטטה את מערכו הצבאי בסיני, פתחה את מיצרי טיראן והתיצבה על תעלת סואץ. ואילו מ-9 ביוני — היום בו החל השלב הרביעי במלחמה — וכלה ב-10 בו, הבקיעה ישראל את המערך הסורי ברמת-הגולן וייצבה קו הנשען על החרמון בצפון, על תלי-הרמה במרכז, ועל הירמון בדרום.

נמצאנו למדים, איפוא, כי בכל אחת ממלחמותינו היו ארבעה שלבים עיקריים. במלחמת הקוממיות ובמלחמת ששת הימים היתה היוזמה תחילה בידי האויב, אלא שעברה תוך זמן קצר לידינו ושוב לא חזרה לידינו של האויב. מבצע "קדש" — היה בבחינת התקפת-נגד מקדימה מצדנו. כן ראוי לציין, כי לעומת מלחמת הקוממיות, בה פעלה ישראל נגד אויביה בלכתה מן הקל אל הכבד, נשתנו פני הדברים במלחמת ששת הימים, בה טיפל צה"ל תחילה באויב העיקרי — הוא מצרים.

תוצאותיהן של שלוש המלחמות

המחיר אותו שילמנו בשלוש המלחמות בחיי-אדם היה יקר מאוד: כ-6,000 חללים נפלו במלחמת הקוממיות (כחמישית מהם אזרחים), כ-200 חללים היו במבצע "קדש", וכ-800 — במלחמת ששת-הימים; ובסך-הכל היו בשלוש המלחמות כ-7,000 חללים. ממוצע החללים ליום-לחימה בפועל היה גבוה ביותר במלחמת ששת הימים, נמוך ביותר — במבצע "קדש".

מלחמת הקוממיות הבטיחה למדינתנו את גבולות החלוקה, שנקבעו על-ידי האו"ם ב-1947, ואף מעבר להם (את ירושלים והפרוזדור, הגליל ועוד), אך גבולות אלה היו מלאכותיים במידה רבה. כן הולידה המלחמה את בעיית הפליטים — שלא מצאה את פתרונה עד היום.

הישגי מבצע "קדש" היו ברובם קצרי-טווח, אך חשיבותם היתה רבה: השמדת הכוח המצרי בסיני, הפסקת פעילות הפדאיון שבהשראה מצרית, ושקט יחסי בגבול ישראל-מצרים, שלאורכו הוקם חיץ בדמותו של כוח-חירום בין-לאומי. כן הבטיח המבצע, כמובן, חופש-שיט במיצרי אילת, וכתוצאה מכך — פיתוח אילת והנגב ופתיחת אופקים חדשים לפעילות מסחרית ומדינית במדינות אפריקה המזרחית, ובמדינות המפרץ הפרסי (בעלות מקורות הנפט העשירים) ודרום-מזרח-אסיה. כמריכך חדרה תודעת כוח-ההרתעה הישראלי למחשבתם של שליטי ערב והעולם בכלל, ועם ישראל בפרט. ואילו מלחמת ששת הימים, שפרצה משום שהישגי מבצע "קדש" נתקיימו רק זמן קצר-יחסית, הבטיחה לנו את החזרתם של כל הישגי מבצע "קדש" (אותם ניסה האויב לחסל במחיידי) וביסוס הישגי מלחמת הקוממיות — לראשונה; ובה למד האויב לחוש בשלישית על בשרו את עוצמתה הצבאית של ישראל.

לקחי המלחמות

תוצאותיהן והישגיהן של שלוש מלחמות ישראל הבלויטו לקחים שחזרו ונשנו במידה רבה בכולן.

● מוראל — בכל המלחמות הוכחה החשיבות העליונה של מוראל העם היושב בציון במלחמתו נגד האויב העולה עליו במספר ובציוד, וההכרח לנצל את כל משאבי-כוחו הפיזיים והרוחניים, תוך הסתייעות בעם היהודי כולו. מוראל זה לא נפל, אם לא גבר, במבצע "קדש" ביחס למלחמת הקוממיות; זאת — למרות שבמבצע "קדש" לא חש, אולי, כל פרט ופרט אותה תחושת חוסר-הברירה, כזו שאיפיינה את מלחמותינו ב-1948 וב-1967, שכן בימי "קדש" היתה הלחימה בפועל נגד המצרים בלבד, ונגדם פעלו אף כוחות בריטיים וצרפתיים. גבוה במיוחד היה המוראל במלחמת ששת הימים, בה לא בייש הנוער שגדל במדינת ישראל את קודמיו, לוחמי תש"ח ו"קדש", בהמשיכו את מסורת-הגבורה שלהם.

● הפיקוד העליון — בכל המלחמות בלטה החשיבות העצומה של הפיקוד האחיד על כל העוצבות, החילות והזרועות; שכן רק ריכוז זה הוא אשר איפשר תמרון, ריכוז והפעלה נכונה של הגייסות במקום הדרוש ובמהירות הדרושה. זאת ועוד: בכל מלחמה נוספת גברו התושיה, הגמישות וההעזה בתכנוניו של הפיקוד העליון. במבצע "קדש" הופעלו חילות שלא היו קיימים במלחמת הקוממיות, כגון הצנחנים

והשריון, לעומק שטחי האויב בזירה אחת. ואילו במלחמת ששת הימים נעשה הדבר בשתי זירות בעת־ובעונה־אחת, ולאחר מכן — אף בזירה שלישית.

● אסטרטגיה של גישה עקיפה — הובלטו עקרו־נות האסטרטגיה של הגישה העקיפה בתכנון ובביצוע של כל מלחמותינו, ואגב כך הובאו לידי ביטוי בקרבותינו גם עקרונות ההפתעה, הריכוז והניידות. עם זאת, כאשר היה הכרח בכך הוכיח צה"ל את כוחו גם בהתקפה ישירה וב־הבקעות. פעולות אלו — של התקפה ישירה — לא זכו כולן להצלחה במלחמת הקוממיות ובמבצע "קדש", מה שאין כן במלחמת ששת הימים — בה הוכתרו כולן בהצלחה.

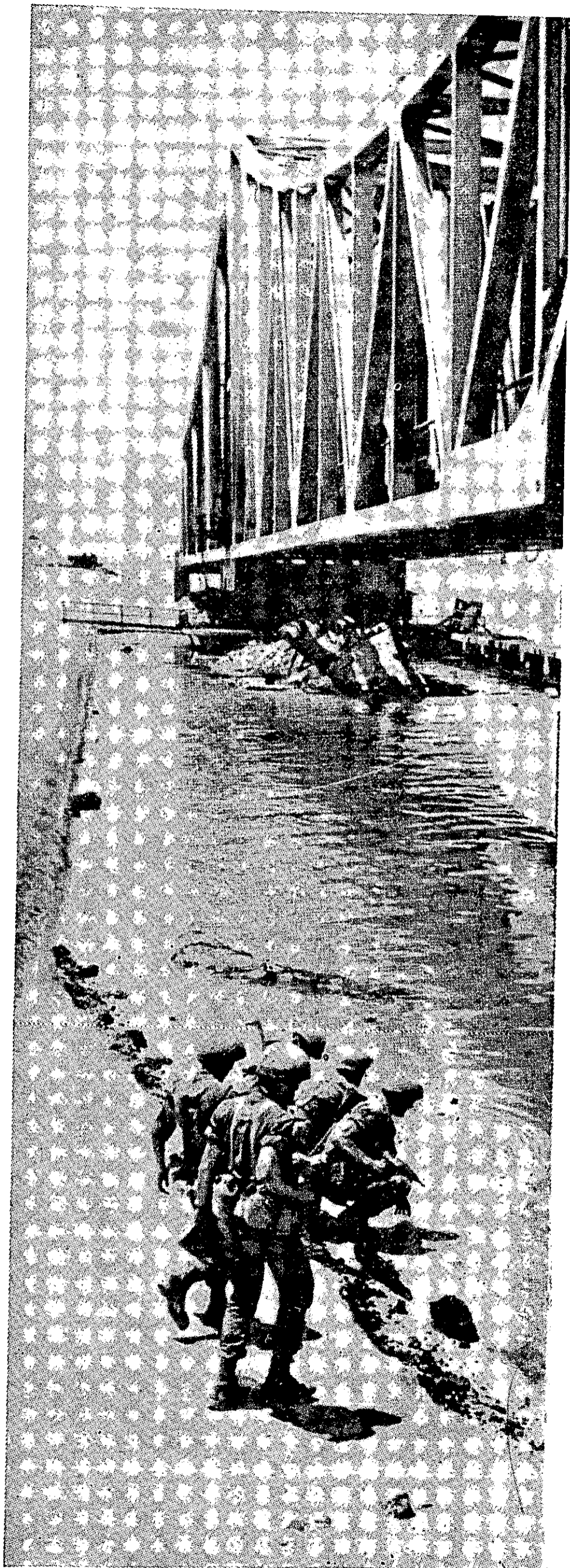
● ההגנה המרחבית — חשיבותה של ההגנה המרח־בית בלטה במיוחד במלחמת הקוממיות, בה בלמו יישובי־הספר את הפולשים, חיפו על ארגון כוחו של צה"ל וריכוזו לקראת התקפות, ואף שימשו בסיסים קדמיים להתקפות אלו. חשיבותה הורגשה פחות במבצע "קדש" ובמלחמת ששת הימים, לפי שבשתי מלחמות אלו הועתקה הלחימה מהר ככל האפשר אל שטחי האויב. אולם צה"ל לא הזניח את ההגנה המרחבית; אדרבה, ההכנות לשעת־חירום (בניית מקלטים וכיוצא בה), הן הן שמנעו במלחמת ששת הימים אבידות בנפש בהפגזות האויב, שהיו קשות במיוחד לאורך הגבול הסורי.

● האימון — בכל המלחמות הובלטה חשיבותו העליונה של האימון בשימוש בנשק לסוגיו בהפעלתו ביום ובלילה; שעות הלילה נוצלו במיוחד במלחמת הקוממיות להשגת ההפתעה הטקטית, אך הצורך בניצולן פחת במבצע "קדש" ובמלחמת ששת הימים, שכן פחת ההכרח לכסות על חולשו־תינו בתחום החימוש. מאידך־גיסא גברו והלכו היקף האימון עצמו ושכלולו — ככל שרכש צה"ל כלים חדשים והתעצם.

● איכות הלוחם ורוחו — בכל מלחמותינו הוכחה בעליל החשיבות שבאיכות מעולה של הלוחם וברוחו האיתנה, ובמיוחד — חשיבותה של רוח המפקדים בכל הרמות, שפעלו בסיסמה "אחרי". הללו הגדילו לעשות במבצע "קדש", ובמיוחד — במלחמת ששת הימים; על כך מעיד גם אחוז־האבידות הגבוה בקרב המפקדים, בעיקר במלחמת ששת הימים.

● מבנה וארגון — מלחמת הקוממיות גילתה את הקשיים שבניהול מערכה בזירה רחבת־ממדים ובתנאי־שטח קשים בהיעדר אמצעי־ניידות ביבשה, באויר ובים, וכן בחס־רונם של אמצעי־שליטה אמינים. ואכן, כבר במבצע "קדש" הוכחה, הלכה למעשה, התועלת הרבה שבקיומם של אמצעים אלה, ובהם — חודי־החנית של צה"ל, השריון והצנחנים. כלומר, הוצדקו בעליל דרך־בניתו של צה"ל ודרך־ארגונו מאז מלחמת הקוממיות, שכוונו לאפשר לו להעתיק את המל־חמה לעומק שטחי־האויב — מהר ככל האפשר. דבר זה קיבל משנה־תוקף במלחמת ששת הימים.

• על־כך ראה גם דברי רב־אלוף חיים לסקוב בעמ' 41 בחוברת זו.

● חיל-האוויר — בעוד שבמלחמת הקוממיות בלטה חולשתו של חיל-האוויר, שאך-זה קם, הנה כבר במבצע „קדש“ הובלטה חשיבותו העליונה — אף כי לא במידה מלאה, בשל הסיוע העקיף שהגישו חילות-האוויר של צרפת ובריטניה במבצע סוגן שלהם. חיל זה הבטיח את השגתה של העליונות האוירית, שאיפשרה חופש-מרון לכוחות-היבשה; כן סיפק החיל סיוע התקפי, תובלתי וסיורי לכוחות אלה. חיל-האוויר התעלה במלחמת ששת הימים, בה לחם לבדו בכל חילות-האוויר של האויב — והכריעם. לאור הישגיו המופלאים של החיל במלחמה זו הובלטה ביתר שאת החשיבות שבהשגת העליונות באוויר מוקדם ככל האפשר.

● מילואים — כיוון שבמלחמת הקוממיות בלטו הקשיים שבהחזקת צבא-מגוייס גדל-ממדים במשך זמן ממושך, באה שיטת גיוס-המילואים לתקן פגם זה; ואולם, רק במבצע „קדש“ הופגנה לראשונה — הלכה למעשה — יכולת התגייסותם של מילואים אלה, אם גם לא היתה עדיין מהירה דיה, ונתגלו בה תקלות. במבצע „קדש“ אף ניכר פער איכותי

בכוש-הלחימה בין אנשי-המילואים לאנשי השירות הסדיר. שונים היו פני הדברים במלחמת ששת הימים, וזאת — למרות שההתפתחות הטכנית וחידושיה מחייבים אימון יסודי ונמרץ יותר לחייל כחלוף השנים. במלחמה זו נמצאנו למדים כי שיטת אימון וגיוס המילואים הוצדקה אף היא לחלוטין — והם פעלו באורח יעיל ביותר.

● גורם הזמן — מאז מלחמת הקוממיות חלה, לכאורה, מהפכה חברתית במדינות ערב — והיו שראו בכך סכנה האורבת לפתחנו, בטענם כי הזמן פועל לרעתנו; היו שאמרו כי אחת הסיבות לניצחוננו בקלות-יחסית במבצע „קדש“ נעוצה היתה בעובדה שהאויב לא הספיק עד אז לקלוט כהלכה את הנשק החדש שקיבל מאז 1955, ובכך שהמהפכה החברתית עדיין לא פעלה את פעולתה במצרים די הצורך. אולם מלחמת ששת הימים, שבאה 12 שנים לאחר קליטת אותו נשק ואימוצה של הדוקטרינה הסובייטית, הוכיחה כי הפער האיכותי בינינו לבין אויבינו לא זו בלבד שלא הצטמצם — אלא אף התרחב. גורם הזמן לא פעל, אם כן, דווקא לרעתנו.

סיכום

וכלפי חוץ — לקידומן של מדינות מתפתחות ולשלום העולם והאיזור. אך גם מבלי לדון במשימות אלה, ותוך הסתפקות בדיון תמציתי בשלוש המלחמות — עולה בעליל כי עמידתו של צה"ל בהן, בעבר הרחוק והקרוב, הוכיחה כי אכן יעמוד בכל משימותיו גם בעתיד.

אם אך בנו תלוי הדבר, הרי שדי לנו בשלוש מלחמות ב-20 שנה; ודומה כי באותה מידה מחייב ההיגיון לומר כי די לאויב ולמנהיגיו בשואות שהביאו על עצמם בניסיונותיהם החוזרים-ונשנים לתקוף את ישראל ולהצר את צעדינו; אך דומה, עם זאת, כי הגיונו של האויב נשאר מעוות, ועדיין אינו מוצא דרך לשוב מסורו. משום כך אין אנו פטורים, בד בבד עם כמיהתנו לשלום המיוחל, להוסיף ולחזק את כוננותנו ואת כוחנו — בהווה וגם בעתיד.

לעשרת הלקחים שנמנו לעיל ניתן להוסיף לקחים אחרים, המאפיינים את צבאנו ב-20 שנותיו — אלא שקצר המצע מהשתרע. משום כך ייאמר רק כי כיוון שהתמיד צה"ל בקיומם של לקחים אלה ובלימודם מאז הקמתו עד עצם הימים האלה — הכריע את צבאות חמש מדינות ערב במלחמת הקוממיות, ניצח את צבא מצרים במבצע „קדש“, ושב והביס ארבעה צבאות של מדינות ערב במלחמת ששת הימים. לא הזכרנו כלל את פעליו האחרים של צה"ל: הבטחת ריבונות המדינה ושלומה בתקופות הרגיעה היחסית שבין המלחמות — בין בדרך של אבטחה „סבילה“ ובין בדרך של אבטחה „פעילה“; התמדתו בבניין עוצמתו ובשכלולה כדי לקיים כוח-הרתעה למניעת מלחמה, ואם תקרה — כדי להכריע בה; ותרומתו כלפי פנים — לקידומה של מדינת ישראל,

הקרבות בצפון-השומרון

מערכת צפון-השומרון התפתחה שלבים-שלבים, ויש לראותה כמכלול אחד, על כל הכוחות שהשתתפו בה. אין לראותה מנותקת מן הקרבות שהתנהלו באותה עת בגזרת ירושלים, ובחלקים אחרים שהיו בידי צבא ירדן. בפרשת-הקרוב דלהלן יתוארו מעלליהם של השריון והחי"ר, אשר לחמו — במסגרת פיקוד הצפון — להשתלטות על צפון-השומרון: נקודות המוקד בלחימה היו בעמק דותן ובעמק זבבידה. הדגש בתיאור יושם על קרבותיהן של יחידות-המשנה. השריון וחטיבת הרגלים שהשתלטה על ג'נין והמשיכה דרומה, פעלו במסגרת אוגדה, בפיקודו של האלוף אלעד פלד. נוסף לכך פעלה חטיבת חי"ר לאורך בקעת-הירדן.